

Za těmito názvy byla viděna města Sinope, Atény, neznámé město Titaran, Sebastopolis Magna, nejčastěji pak starobylé město Myrmekion na Krymském poloostrově, které bývá vztahováno se Skythii. Podle Eusebia (*Hist. eccl.* 3.1) umístil Origenés Ondřejovu službu právě do Skythie, což činí i *Recensio Vaticana* (latinský text /báseň/ ze 7. a 8. stol. o Ondřeji a Matěji). Na základě starověkých zpráv ve vnímání obyvatel Skythie jako kanibalů (Herodotus, Aristotelés, Strabo, Aeysschyllus, Tertullian), je tato poslední identifikace možná. Zde však vstoupuje do hry MacDonalдова interpretace, která staví na faktu, že Myrmidonia se nenachází na mapě říše Římské, ale na „mapě představivosti“ a její význam není geografický, ale mytologický. Název města pak je ve skutečnosti odvozen od řeckého slova *myrméx* (pl. *myrmékes*), což znamená „mravenec“ a Myrmidonia je jakési „Antville“, tedy mravenčí město. K pečení obětí mají kanibalové uprostřed města vztyčenu obří pec (ř. *klibanos*), která dle dřívějších zvyklostí byla částečně zapuštěná do země, měla zdi kónických tvarů a otevírací špičku. Pec silně připomíná mraveniště a zvyky obyvatel i jejich sociální řád mravence, což autor přesvědčivě dovozuje. Výsledkem zkoumání etymologie slova a dalších analýz chování obyvatel města je MacDonaldivo stanovisko, že řecké texty těchto skutků odstraňují cíleně slovo Myrmidonia kvůli jeho mýtickému pozadí. Naproti tomu latinské a anglosaské manuskripty jméno města ponechávají (ve třinácti variantách výslovnosti), protože západní čtenář, pro něhož byli mravenci *formicae* nebo *aemettes*, neměl o pochybném původu Myrmidonie jako města *myrmékes* ponětí.

Následující úvahy v této sekci věnuje MacDonalď délce textu, případným vazbám některých dalších apokryfních skutků na *Skutky Ondřeje* a podobě příběhu v dalších manuskriptech. Všíma si i gramatických zvláštností a upozorňuje na hypotetický charakter rekonstrukcí týkajících se otázek autorství (str. 6-8), a to ať jsou již za autory *Skutků Ondřeje* považováni filosofové Xenocharidés a Leonidas (Innocent I., 5. stol.) či anonymní křesťanský intelektuál z Patrasu, který uchoval legendu o Ondřejově návštěvě v oněch končinách (Flamion). Stejně tak považuje za pozdní dataci do druhé poloviny 3. století, kterou zastával Flamion a po zvážení argumentů Origena, E. Junoda a A. Dihlea dochází k názoru, že *Skutky Ondřeje* vznikly nejpозději do r. 200.

Přínosné je i MacDonaldivo hodnocení manuskriptů a textů či jejich typů, které se týká jím prezentovaných *Skutků Ondřeje* a jejich tří částí, které zahrnuje i *Skutky Ondřeje a Matěje ve městě kanibalů* a *Skutky Ondřeje a Matěje*. Ve stejném oddíle pak neopomíjí učinit základní literární charakteristiku materiálu (*bios* – Epiphanius, 9. stol.; *Laudatio* – Nicetas, 9. stol.; *Narratio* – 8. stol.) a čtenáře upozorní na to, že třetí část jeho překladu (*Umučení Ondřeje*) je eklektickou rekonstrukcí založenou na recenzích řecké, latinské a arménské, což je jeho osobním (ale i Priurovým) přínosem oproti dobám minulým.

Originální jsou i MacDonaldivy úvahy nad vztahem *Skutků Ondřeje* ke klasické řecké literatuře, kde dochází k závěru, že autor těchto skutků zamýšlel psát „křesťanskou Odysseu“ a imitoval i některá další řecká klasická díla (str. 13–17). Ondřej se jeví nejen jako křesťanský Odysseus, ale i jako křesťanský Sókrates,

kteřý jde ochotně na smrt a platí zde, že *Skutky Ondřeje* nahrazují pochybné vlastnosti Homérových hrdinů křesťanskými ctnostmi. Ondřej pak prezentuje apoštola, který se hodí nejlépe za „nového Odyssea“, neboť zde nastupuje asociace ř. *Andreas / andria* – je tedy ztělesněnou „mužností“, bratrem Petrovým a rybářem lidí, který má přivést Řeky k Ježíši.

Výkladové i překladatelské poznámky k textu jsou velmi přehledně zpracovány a jejich hodnotu zvyšuje i doložení potřebného čtení a pojmů pod textem (či čarou) přímo v řečtině, latině i koptštině. Vložený komentář autora (editorů) napomáhá k pochopení rozličných verzí, vynechávek i samotného znění textu (např. str. 58–59, 63–64) a orientaci v různých typech poskytovaných informací usnadňuje i pro tyto účely přizpůsobená grafická úprava stran (str. 18).

Jiří Lukeš

DYNAMIKA VZNIKU NOVÉHO ZÁKONA: OD VYPRAVĚNÍ KE KÁNONU

*G. Theißen: Úvod do Nového zákona, Jihlava: Mlýn, 2008, 133 s.
(k poctě prof. Gerdu Theißenovi)*

Recenzi *Úvodu do Nového zákona* z pera německého novozákoníka Gerda Theißen chci uvést krátkým laudatio. V minulém roce oslavil 65. narozeniny prof. Theißen, držitel celé řady čestných doktorátů a dlouholetý profesor heidelberské university. Na počest ukončení jeho učitelského působení bylo domácí teologickou fakultou, kde vyučoval dlouhých 28 let, uspořádáno novozákonní symposium (4.–6. 7. 2008). Třídenní setkání zahrnovalo slavnostní přednášky, rozloučení děkana prof. Manfreda Oeminga, odborné symposium, diskusi, slavnostní večeři i nedělní bohoslužbu. Jednotlivé přednášky symposia kopirovaly těžiště Theißenova bádání, kterým je především historický Ježíš, sociologické zkoumání raného křesťanství, teologie raného křesťanství nebo psychologická exegeze. Referáty se také vyrovnávaly s autorovým pojetím vzniku NZ z literárního hlediska, které představil ve své novější monografii: *Die Entstehung des Neuen Testaments als literaturgeschichtliches Problem* (2007). Na osobních stránkách prof. Theißen je dostupný úplný seznam vědeckých publikací, včetně jazyků, do kterých byly přeloženy, osobních údajů a fotografie (viz níže).

Samostatné laudatio jsem hodlal nadepsat: Gerd Theißen – vědec, učitel a „Doktorvater“. Německý novozákoník je příkladem zřídka se vyskytující kombinace. Theißen je světově uznávaný odborník s velkým počtem publikací, vědec s učitelským srdcem a „Doktorvater“ se zájmem o budoucí odborníky na poli novozákonního bádání. Kolegové a kolegyně z pražské evangelické teologické fakulty, kteří v Heidelbergu strávili delší čas, moji zkušenost potvrzují. Za účelem vzájemného poznávání a zapojení zahraničních studentů vznikl „Montagskreis“ - neformál-

ní setkání doktorandů v domě manželů Theißenových – kde v domácím prostředí probíhala diskuse o teologii, umění nebo politice. Prof. Theißen přidával těmto sezením kulturní rozměr svou vynikající hrou na klasickou kytaru. K laudatio se přidává také čerstvá doktorka teologie, kolegyně H. Ravasz, která pod laskavým vedením prof. Theißenova dokončila svou disertaci. (Z Theißenových prací byla do češtiny doposud přeložena pouze kniha *Galilejský*, fiktivní vyprávění z novozákonní doby. Kniha vyšla v roce 1996, nikoliv v roce 2005, jak je chybně uvedeno na jinak zdařilém přebalu paperbacku.)

Text publikace je překladem německého originálu *Das Neue Testament*, který vyšel poprvé v roce 2002. Český překlad čítá 125 stran, je doplněn o základní literaturu (zahraniční i domácí) a slovník některých odborných pojmů.

Kniha začíná kapitolou I. „Nový zákon“ a jeho literární formy (9–15). Dále postupuje podle dvou klíčových historických postav a jejich vlivu: II. Ježíš z Nazaretu (17–22) a III. Ježíšova tradice v první generaci (23–32), IV. Pavel z Tarsu (33–40) a V. Počátky epistolní literatury (41–62). Na ně navazují dvě evangelia (Mk, Mt) a lukášovský dvojspis (Lk–Sk): VI. Synoptická evangelia a skutky apoštolů (63–82). V kapitole VII. Pseudoepigrafní dopisy (83–96) se autor věnuje vzniku raně křesťanské pseudoepigrafie, deutoropavlovským listům, kam řadí 2Te, Ko, Ef a pastorální epístoly. Okruh po-pavlovských listů uzavírají dopisy katolické a epístola Žd, kterou považuje Theißen za jeden ze tří velkých teologických konceptů vedle Pavla a Evangelia Janova (95). Na závěr se věnuje další ze sbírek v rámci NZ, a to janovskému okruhu: VIII. Janovské spisy: Janovo evangelium, Janovské dopisy a Zjevení Janovo (97–114). Poslední kapitolu tvoří IX. Cesta k „Novému zákonu“ jako literárnímu celku (115–125).

Na první pohled je zřejmé, že Theißen nekoncepuje text ani podle kanonického pořadí, ani se nepokouší o chronologické řazení spisů. Místo toho sleduje dvě základní linie, které stojí za podstatnou částí textů NZ – nejprve působení Ježíše z Nazaretu, poté misijní aktivity apoštola Pavla. Vedle toho svůj úvod koncepuje tak, že jednotlivé spisy představuje po sbírkách – logia, listy, evangelia, pastorální epístoly, janovské spisy atd., které ukazují na podstatný rys NZ kánonu, tedy jako na „sbírku sbírek“.

Pohled na hlavní přínos knihy jsem naznačil v názvu recenze – dynamika vzniku NZ. Theißen uvádí čtenáře do nesamozřejmého procesu, který započal Ježíšovým působením. Postupuje od neliterárních počátků v podobě Ježíšova vyučování, ústní tradice raně křesťanského společenství, přes první fixace textů a utváření menších sbírek, až po vymezení vlastního souboru autoritativních (kanonických) textů, kterým dnes souhrnně říkáme Nový zákon/Nová smlouva. Jak autor správně vystihuje, na počátku šlo o sbírku spisů jedné malé náboženské subkultury v římské říši (9). Theißen píše o třífázovém procesu (115–117), přesto nechápe vznik NZ schématicky nebo čistě lineárně bez intertextuálních souvislostí. Tak občas vypadají rekonstrukce vzniku kánonu v podání některých úvodů do NZ. Přestože nesouhlasím s některými jednotlivostmi nebo autorovými pohledy na vnitřní vztahy mezi spisy i celými sbírkami, za cenné považuji právě Theißenovu schopnost předložit bohatost, rozmanitost NZ kánonu, a to včetně jeho napětí. Existuje vedle různorodosti kánonu něco společného a jednotícího? Na závěr určuje Thei-

ßen čtrnáct základních motivů, které označuje jako „rodinné rysy“ nebo gramatiku této náboženské řeči NZ (122). Autorem navržený „otevřený seznam“ spojuje různé podoby raně křesťanské víry (125).

V našem prostředí doplňuje překlad Theißenovy knihy úvody do NZ: P. Pokorný (1993), L. Tichý (2003), D. A. Carson, D. J. Moo (2008). Rozhodně nemůže být řeč o zbytečném vydání, a to díky rozsahu, kapesnímu formátu a zmíněnému uvedení do procesu utváření novozákonního kánonu. Domnívám se však, že větší užitek z textu bude mít čtenář, který je obeznámen se základním přehledem a údaji z výše zmíněných titulů. Autor totiž představuje na malém prostoru jak výsledky novozákonního bádání, tak obecně přijímané teze spolu se svými důrazy a výsledky mnohaleté práce, aniž by se věnoval obšírněji dalším relevantním hypotézám. Z důvodu zachování rozsahu publikace a její stručnosti musí být text pochopitelně zahuštěn, což budí občas dojem, že neexistuje alternativní výklad. Jako příklad uveďme např. okolnosti sepsání listu Filemonovi (48).

Recenzovaný titul představuje tu více, tu méně hlavní Theißenovy teologické důrazy, zároveň dokládá českému čtenáři dvojí z uvedeného laudatio – autor je vědec i pedagog. Jak napsat knihu v rozsahu přibližně 120 stran malého formátu o celém NZ, když autor publikoval dílčí práce čítající stovky stran? Autor propojuje všechny tři důležité rozměry NZ: rovinu literární, historickou i teologickou. Recenzovaná kniha ukazuje na Theißenovu schopnost zjednodušovat a podat stručně, přitom však čtivě složitou diskusi. Taktéž strukturování textu a záliba ve schématech jsou typické pro jeho odbornou i pedagogickou práci.

Vydavatelství Mlýn zachovává malý formát (přibližně A5) německého originálu, což uvítají všichni ti, kteří rádi čtou na cestách. Snad se dočkáme dalších hutných a fundovaných textů do kapsy z této řady mnichovského nakladatelství C. H. Beck.

Peter Cimala